

глобализированного мира. Особенное внимание уделено особенностям развития внешней политики и институциональным аспектам дипломатического взаимодействия и институционально-дипломатического диалога: Европейские государства – США на протяжении XVIII-XXI веков.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, государственная служба, модель подготовки дипломата, институты дипломатии, институционализация, США, Европа.

Tsivatyi V. G. US – Europe: the Foreign Policy Historical Steps and Institutional and Diplomatic Dialogue (XVIII-XXI century).

The article is devoted to the formation, historical development and contemporary institutions of diplomacy and the diplomatic service of the United States. The US experience in many ways is a valuable and useful for modern states in the context of practical experience in the US, which have well-established, historical traditions, promptly and adequately respond to new threats and challenges of the globalized world. Particular attention is paid to the peculiarities of foreign policy and diplomatic aspects of institutional cooperation and institutional and diplomatic dialogue European states - the United States during the XVIII-XXI centuries.

Keywords: foreign policy, diplomacy, public service, model of diplomats' training, institutions of diplomacy, institutionalization, the USA, Europe.

УДК 930.2:347.77

В. А. Іваненко

ВИТОКИ ГЕОСТРАТЕГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ ТА ПОЧАТОК ПОЛІТИЧНОЇ КАР'ЄРИ З. БЖЕЗІНСЬКОГО

Стаття присвячена дослідженню витоків геополітичних поглядів З. Бжезінського та початковому етапу його політичної кар'єри. У роботі розкриваються факти, які вплинули на формування концепцій геостратега, надається характеристика аналітичних праць З. Бжезінського. За допомогою вивчення наявної джерельної бази з'ясовані важливі віхи його життя і творчості, пов'язані із політичною діяльністю. Автором проаналізовані роботи З. Бжезінського, його промови, мемуари, матеріали інтерв'ю.

Ключові слова: З. Бжезінський, зовнішньополітичний курс, геополітика, стратегія, концепція, США, біографія

Після Другої світової війни США відіграють особливу роль у міжнародній політиці. Вони намагаються вибудувати далекоглядні стратегії розвитку, пропагувати універсальні цінності та зміцнювати зовнішньополітичні позиції. Недивно, що у другій половині ХХ ст. геополітична думка цієї країни збагатилася та поповнилася плеядою нових мислителів. Помітну роль у формуванні зовнішньої політики США цього часу відіграв відомий геостратег Збігнев Бжезінський. Поряд із Генрі Кіссінджером та Самуелем Гантінгтоном він вважається одним з найвпливовіших геополітиків США, який протягом довгого часу консулював американських президентів. У своїх аналітичних працях З. Бжезінський показав яскраві приклади самобутнього академічного осмислення зовнішньополітичної галузі й значення обґрунтованої міжнародно-політичної стратегії.

Навіть після відходу З. Бжезінського з великої політики, до його думки прислухаються, а його прогнози сприймаються всерйоз. Він часто дає інтерв'ю найвідомішим світовим газетам і радіостанціям. Така увага не випадкова. Адже це людина, що володіла таємною інформацією зовнішньої політики протягом тривалого часу. В даний час він являється консультантом Центру стратегічних і міжнародних досліджень та професором американської зовнішньої політики в Школі сучасних міжнародних досліджень Пола Г. Нітце при Університеті ім. Джона Гопкінса у Вашингтоні [1].

Вивченню інтелектуальної біографії З. Бжезінського та його впливу на зовнішньополітичний курс США присвячено об'ємну дослідницьку літературу. Насамперед це роботи західних вчених. Найважливішою працею у цьому напрямку являється монографія П. Вогана, в якій автор дослідив життєвий шлях З. Бжезінського та політичну діяльність часів "холодної війни" [2]. Також слід вказати роботу Дж. А. Андріанопулоса. Він приділив увагу академічному світогляду З. Бжезінського та порівняв його з іншим відомим геополітиком Г. Кіссінджером [3]. У російській літературі, яка представлена статтями Єфимова М.М., Кожакіна Є.В., Євгенєва В. О., виник навколо З. Бжезінського ареол "злого генія та русофоба", тому що, на думку цих дослідників, його концепції мають антиросійську спрямованість [4-6]. Українська історіографія представлена розвідками Грищенка Т. А., який зосереджується на поглибленому вивченні аналітичного доробку З. Бжезінського та його ролі у формуванні зовнішньополітичного курсу адміністрації Дж. Картера [7]. Але незважаючи на позитивні досягнення, що відбулися у напрямку дослідження біографії вченого, залишаються малодослідженими численні періоди життя і творчості З. Бжезінського. Виходячи з цього, на нашу думку, актуальним є дослідження інтелектуальної біографії та наукової спадщини Збігнева Бжезінського, бо це допоможе визначити його роль у формуванні концептуальних засад зовнішньої політики США останньої третини ХХ ст.

Мета статті – проаналізувати період біографії З. Бжезінського та виявити факти, які вплинули на формування геостратегічних поглядів політолога, а також дати оцінку його першим крокам у політиці.

Хронологічні межі дослідження охоплюють час від дитинства й до 1977 року, коли З. Бжезінський став Радником президента США з національної безпеки.

Для опрацювання широкого кола історіографічних джерел застосовані загальнонаукові (аналізу, синтезу, узагальнення) та спеціальні історичні (історико-порівняльний, історико-типологічний) методи, які допомогли виявити певні закономірності історіографічного процесу навколо вивчення творчої спадщини З. Бжезінського.

Американець польського походження Збігнєв Бжезінський народився 28 березня 1928 р. в Варшаві. Це був нетривалий період незалежності Польщі. Отримавши державність від Німеччини після повстання 27 грудня 1918 р., Польща вперше за півтора століття здобула незалежність. Версальський договір 1919 закріпив кордони. Після польсько-радянської війни 1920 року до Польщі приєднано західні території України і Білорусії. Першу Світову війну пройшов батько Збігнєва Тадеуш Бжезінський. Після війни Бжезінський-старший був на дипломатичній службі. В 1931-1935 рр. - дипломатом в Німеччині, а з 1936 по 1938 служив у Радянському союзу. Так молодий Збігнєв став свідком часу раннього нацизму і сталінських репресій. Великий вплив в молодості на сина справив батько, що розповідав про війну з Радянським союзом, про спроби Червоної армії захопити Польщу, про репресії Сталіна. У 1938 році Тадеуша Бжезінського посилають до Канади, в Монреаль. Так вся сім'я опиняється в Північній Америці [8, с. 44].

Батько Збігнєва Бжезінського був успішним дипломатом, зовнішньополітичне життя всієї Європи вирувало в 1930-х роках. Тадеуш Бжезінський створив базу відносин Польщі з найсильнішими країнами. До початку Другої Світової війни він відстоював політику Польщі як союзника гітлерівської Німеччини, країна була готова стати противником СРСР. Бжезінський-старший, будучи послом в Радянському Союзі, від імені своєї країни категорично відмовився дати гарантію пропуску радянським військам на територію Польщі для відбиття можливої фашистської агресії [8, с. 45]. Тадеуш Бжезінський зробив все для створення союзу з Німеччиною. Він, фактично, здійснював всю зовнішньополітичну діяльність країни в середині 1930-х. Але незабаром його відправляють на більш спокійну посаду в Канаді, а батьківщина його сім'ї тим часом виявляється окупованою.

Початок Другої Світової війни ознаменувався швидким захопленням Польщі військами фашистської німецької армії. 1 вересня 1939 фашистські війська вторглися в країну. Союзники Польщі Франція і Англія так і не надали ніякої підтримки, що дозволило Гітлеру здійснити блискавичне захоплення. Згодом Ялтинський світ підтвердив зникнення рідної для Збігнєва Бжезінського країни. Прихід до влади в Польщі комуністів розцінювався як крах держави, так події трактувалися в північноамериканській пресі та сім'ї Бжезінських.

Вже в 20 років З. Бжезінський почав працювати аташе в уряді провінції Квебек. З 1945 року він навчався в Монреальському університеті Макгілла, який закінчив у 1949 році і в ньому ж отримав ступінь магістра. Збігнєв вивчав міжнародні відносини та геополітику, основною темою його дослідницької роботи в університеті було національне питання в Радянському союзу. Після університету З. Бжезінський збирався роти дипломатичну кар'єру, як батько, але завадила відсутність канадського паспорта.

Для написання своєї докторської роботи він перевівся до Гарварду. У 1953 році став доктором філософських наук, написавши роботу про формування тоталітарної системи в СРСР. У 1970-ті рр. досліджує тему зміни світу під впливом переходу в технотронну добу. Страйки в Польщі і революція в Угорщині переконали його, що сили Східної Європи в майбутньому можна буде направити проти домінування Радянського Союзу в регіоні. Наприкінці 1957 року він відвідує Варшаву, вперше після багаторічної еміграції. Після повернення пише статтю про глибокий розкол всередині Східного блоку [2, с. 9].

У 1958 році З. Бжезінський отримав американське громадянство. Після того, як Гарвард відмовився видати грант на дослідження, він переїжджає в Нью-Йорк, де стає професором Колумбійського університету. За підтримки університету брав участь у заснуванні і був обраний першим директором Інституту з питань комунізму. Незабаром виходить перша книга З. Бжезінського "Радянський блок: об'єднання і конфлікт", присвячена проблемам Східного блоку з початку "холодної війни" [9]. Різкі виступи і успішна університетська кар'єра звертають на себе увагу. Він стає консультантом Ради Міжнародних Відносин, його включають в число почесних професорів.

Активний демократ, він був радником із зовнішньої політики і національної безпеки у передвибірчій президентській кампанії Джона Кеннеді, висував тезу підтримки Східної Європи. З. Бжезінський звертав увагу на економічну та політичну стагнацію всередині СРСР, передрікаючи йому швидкий крах в результаті міжнародних конфліктів. Навіть після Кубинської ракетної кризи він наполягав на підтримці комуністичної Європи та стверджував, що США повинні зробити все, щоб східноєвропейські країни не боялися агресії з боку Заходу. Після вбивства Кеннеді З. Бжезінський увійшов до адміністрації нового президента Ліндона Джонсона. Він підтримував політику "Великої рівності" і "Рівності прав", яку проводив Джонсон [2, с. 10]. Більшість іноземців-демократів політиків підтримали ініціативу президента.

З. Бжезінський продовжував займатися зовнішньополітичними справами - адже це був час особливо напружених відносин з Радянським Союзом. Холодна війна увійшла в нову фазу. Необхідно було деяке пом'якшення зовнішньої політики. Зовнішню політику Джонсона називають політикою "наведення мостів". Ідея була розроблена З. Бжезінським. Політика полягала в тому, щоб знайти окремий підхід до кожної східноєвропейської країни. Необхідною була відмова від блокової політики, яка лише провокує конфлікти в Європі. Промова президента перед конгресом про перехід до політики "наведення мостів" була підготовлена З. Бжезінським [10].

Незважаючи на явне пом'якшення зовнішньополітичного курсу, в 1964 році розгортається війна двох систем. На початку війни у В'єтнамі З. Бжезінський, відомий своєю непримиренністю стосовно СРСР,

активно захищав політику бомбардування. Він вважав, що необхідно припинити поширення соціалізму на Сході. Війна підірвала економіку США, створила соціальну напругу всередині країни. І вже наприкінці 1960-х років він змінив свою позицію і наполягав на мирному розв'язанні конфлікту з СРСР. З. Бжезінський починає розробляти план дипломатичної, економічної, ідеологічної та політичної війни проти Радянського Союзу [10]. Він бачить безглуздість військових зіткнень двох наддержав, що володіють величезним ядерним ресурсом. З. Бжезінський стає ідеологом закулісної політичної боротьби проти СРСР. Таке бачення ситуації не суперечило гонці озброєнь, яка була для політолога швидше економічним і політичному важелем.

Повстання в Чехословаччині в 1968 році, яке було придушене радянськими танками, переконало Бжезінського, що настав час розгорнути активну підтримку країн Східної Європи. Під час президентської передвиборчої кампанії Хуберта Хамфрі в 1968 р. він очолив відділ зовнішньої політики. Збігнев пропонував виведення військ з В'єтнаму, розширення впливу на Близькому Сході і співпраця з СРСР [2, с. 11]. Незважаючи на великі зусилля команди Хамфрі, вибори виграв Р. Ніксон.

У період президентства Ніксона і пізніше - Джеральда Форда держсекретарем був Генрі Кіссінджер. Саме з іменами Ніксона - Кіссінджера асоціюють політику "розрядки". Відомий афоризм Кіссінджера: "Дипломатія є мистецтво приборкувати силу". Вашингтон пішов на потепління відносин з Москвою. У 1972 році був підписаний договір про обмеження стратегічних озброєнь і систем протиракетної оборони (ОСО-1 і ПРО), який уповільнив гонку озброєнь, а також розширив торговельні відносини. У політичній сфері встановилася неофіційна домовленість невтручання у внутрішні справи. США припинила офіційну критику "протиправно" політики Кремля стосовно громадян. З. Бжезінський у цей період стає затятим опозиціонером, доводячи неефективність і шкідливість нового міжнародного курсу Білого Дому. Він вважав, що після поразки у В'єтнамі звалилися Камбоджа, Лаос, в Африці: Мозамбік, Ангола. З. Бжезінський говорив про небезпеку бездіяльності, через політику розрядки стала можлива військова допомога Радянського Союзу перевороту в Чилі на чолі з Августо Піночетом [2, с. 12].

На початку 1970-х років З. Бжезінський виступив з принципово новою ідеєю про те, що на світовій сцені з'явилися нові актори - Європа і Японія, економіка яких швидко зростала після Другої світової війни. У 1970 р. він викладає своє бачення цього "нового світового порядку": "Необхідно новий і більш сміливий підхід - створення спільноти розвинутих країн, яка зможе ефективно обговорювати більш серйозні проблеми, з якими стикається людство. Крім Сполучених Штатів та Західної Європи до неї повинна бути включена Японія. Потрібно створити Раду, що складається з представників Сполучених Штатів, Західної Європи і Японії з регулярними зустрічами між головами урядів, а також більш другорядними учасниками" [11].

У тому ж році він детально викладає свої пропозиції в книзі під назвою "Між двох століть: роль Америки в технотронну еру". У книзі З. Бжезінський роз'яснює, що епоха балансу держав поступається місцем епосі світового політичного порядку, що спирається на тристоронні економічні зв'язки між Японією, Європою і США. Революція в засобах виробництва і трансформація важкої промисловості в електроніку повинна викликати руйнування політичних систем і зміну еліт, які перебувають при владі. Бжезінський був упевнений, що внутрішні причини не дозволять Радянському Союзу перейти в технотронну, постіндустріальну еру [12]. Девід Рокфеллер, натхнений цією концепцією, наймає його для створення Тристоронньої комісії та призначає її директором.

Ця спільнота, офіційно створена в 1973 році, об'єднувала видатних діячів, пов'язаних з міжнародною торгівлею, банківською системою, представників урядів і засобів інформації Північної Америки, Європи та Японії. На початку діяльності Тристоронньої Комісії З. Бжезінський та інші її організатори вирішили залучити до роботи цього консультативного форуму кількох інтернаціоналістськи зорієнтованих губернаторів американських штатів. Їм, зокрема, порадили звернути увагу на Дж. Картера з колоритного південного штату Джорджія. Так, Дж. Картер - у ті роки політик регіонального масштабу - став членом динамічної та впливової міжнародної організації. Проте джорджійський керівник зовсім не був провінційним діячем, як це могло видатися з першого погляду. Незважаючи на відсутність федерального, а тим більше міжнародного досвіду, у нього була воля і політична мотивація до виходу поза тісні межі штату. Уже через декілька місяців після переїзду до губернаторської резиденції у 1971 р. він почав обмірковувати перспективу змагання за найвищу посаду в країні [13, с. 82]. Отже, доля звела З. Бжезінського не просто з багатообіцяючим губернатором, а з новою зіркою, якій судилося стрімко зійти на політичному небосхилі Америки.

Наприкінці 1975 року Збігнев Бжезінський став основним зовнішньополітичним експертом Дж. Картера. Характеризуючи своє тогочасне сприйняття підтримуваного політичного лідера, З. Бжезінський писав пізніше в мемуарах: "Я бачив у ньому порядність і людяність, а також відчував, що в ньому приховувалася крицева основа. Саме через це я сподівався, що в галузі зовнішньої політики ми будемо спроможні поєднати принцип і міць, що було, як на мене, єдиною запорукою успішності зовнішньої політики" [14, с. 6]. З іншого боку, входячи до команди Дж. Картера, З. Бжезінський робив доволі відважний крок, якого дехто тоді не сприймав: популярність губернатора-кандидата в опитуваннях громадської думки спочатку не сягала і двох відсотків [14, с. 6].

Як пише у своїх спогадах З. Бжезінський, на прохання шефа він підготував тези, які мали лягти в основу всіх його передвиборних зовнішньополітичних виступів. Цей документ пропонував Дж. Картерові обмежити головні завдання країни на міжнародній арені трьома напрямками:

1. Розглядати як першочерговий пріоритет створення "стабільного внутрішнього ядра" світової політики, яке базується на тіснішій співпраці високорозвинутих демократичних країн. Термінологічно цю мету можна було позначити як "відкритий трайлетералізм".
2. На згаданій основі формувати стабільніші стосунки Північ-Південь, які мали б передбачати діалог і допомогу з боку Півночі на багатосторонній основі.

3. Розвивати детант з Радянським Союзом за одночасного улещування Китаю. Сприйняття детанту мало ґрунтуватися на усвідомленні двох реалій: по-перше, цей процес слід було робити більш взаємним, по-друге, його не слід було розглядати як основу для полагодження глобальних проблем [14, с. 10].

У 1976 році почалася передвиборча кампанія Джиммі Картера. На одній з прес-конференцій він представив себе як вірного студента професора Збігнева Бжезінського. До цього часу американський політолог польського походження придбав популярність як зятій ворог комунізму, експерт з європейської політики. З моменту створення Тристоронньої комісії Джиммі Картер був одним із близьких людей тандему Рокфеллер - Бжезінський. Він відкрив торгові представництва штату Джорджія в Брюсселі і Токіо, що на їх думку, зробило його ідеальним втіленням основоположною концепції комісії. Для виставлення Джиммі Картера кандидатом від демократичної партії на президентські вибори 1976 року Рокфеллер використовував свої зв'язки на Уолл-Стріт, а Бжезінський - свій університетський престиж [13, с. 83].

У січні 1976 р. спільно з професором-юристом з Колумбійського університету Р. Гарднером З. Бжезінський подав кандидатуру у президенти розгорнутий меморандум з проблем міжнародної політики, який спирався на згадані вище тези. Саме ці документи стали базовими для всіх головних публічних виступів Дж. Картера на вирішальному етапі кампанії. Вплив З.Бжезінського на дораджуваного ним політика був настільки значним, що багато висловлювань останнього були майже цитатами з праць першого. Показовою з цього погляду була програмна промова кандидата демократів, виголошена 15 березня 1976 р. перед членами Чиказької Ради із зовнішньої політики [13, с. 84]. Констатувавши занепад суспільної підтримки зовнішньої політики країни, винуватцями якого, на думку Дж. Картера, були президенті-республіканці та їхній держсекретар Г. Кіссінджер, оратор закликав до здійснення зовнішньої політики, яка б відображала кращі риси американського народу. Кожен зовнішньополітичний крок Америки повинен був у цьому зв'язку узгоджуватися з такими чотирма принципами:

1. Зовнішня політика повинна бути такою ж відкритою, відвертою і співчутливою до долі інших народів, як самі американці. Її формування має відбуватися за участі Конгресу, на двопартійній основі і в суспільних дискусіях.

2. Громадяни інших країн мають розглядатися як індивіди, які заслуговують на таке ж гідне поводження з ними і повагу, як і американці.

3. Президент мусить відчувати відповідальність за відновлення морального авторитету своєї країни, коли йдеться про її зовнішню політику. Слід, зокрема, підтримувати "гуманітарні прагнення" народів світу.

4. Зовнішня політика має бути спрямована на побудову справедливого і мирного світопорядку, у якому кожна країна може грати конструктивну роль [14, с. 10].

Отже, Збігнев Бжезінський пробився до пантеону політики у віці 48 років. До цього часу він став політиком з великої літери, до думки якого прислухалися. Він уже був відомим професором кількох університетів, в тому числі Колумбійського університету і Гарварду, фахівцем у вивченні Радянського Союзу в Сполучених Штатах. З 1973 року він очолив найбільшу політико-економічну організацію, що об'єднувала політиків і представників великого бізнесу з усього світу. Будь-яка зовнішньополітична акція, яка зачіпає СРСР або країни Східної Європи, не починала реалізовуватися без участі польського політолога. З. Бжезінський став значимою фігурою в міжнародних відносинах, але до 1976 року в основному як консультант, аналітик, експерт. Через все своє політичне життя він проніс почуття глибокого патріотизму до своєї Батьківщини Польщі. Багато його політичних рішень треба розглядати через призму особливого ставлення до справ Східної Європи. На деяку суб'єктивність поглядів З. Бжезінського вплинула його біографія і дитинство зокрема.

Джерела та література

1. Zbigniew Brzezinski. – [Electronic resource]. - Access mode: <http://diplomats.pl/en/component/content/article/462.html>
2. Vaughan P. G. Zbigniew Brzezinski: The Political and Academic Life of a Cold War Visionary, dissertation. – West Virginia University: Department of History, 2003, p. 376
3. Andrianopoulos G.A. Kissinger and Brzezinski. The NSC and the Struggle for Control of US National Security Policy. – N. Y.: St. Martin Press. – 1992, 389 p.
4. Ефимов Н.Н. В чем опасность геостратегии Бжезинского для России? / Н.Н. Ефимов // Военная мысль. – 1999. – № 5. – С. 31–38.
5. Кожакин Е.В. Россия в политических исследованиях Збигнева Бжезинского 1950—1960-х гг. / Е.В. Кожакин // История и историография зарубежного мира в лицах. – Самара, 2001. – Вып. 5. – С. 158–170.
6. Евгеньев В. А. Образы США и СССР в концепции мировой политики Збигнева Бжезинского / В. А. Евгеньев // Полис: Политические исследования: Научный и культурно-просветительский. – 01/2003. – № 1. – С. 179-186.
7. Грищенко Т. А. Г.Кіссінджер та З.Бжезінський у 60–70-х роках і проблема зміни та функціонування генерацій американських зовнішньополітичних стратегів / Т. А. Грищенко // Історичний журнал: Наукове громадсько-політичне видання. - 2004. – № 8. – С. 63–69.
8. Кирчанов М.В. Формирование внешнеполитических доктрин США: учебно-методическое пособие / М.В. Кирчанов. – Воронеж: ВГУ, 2007. – 159 с.
9. Brzezinski Z. The Soviet Bloc: Unity and Conflict. - Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1967. – 599 p.
10. Шмаков С.В. З. Бжезинский: политический портрет. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.worldpolit.ru/?id=66&Itemid=55&option=com_content&task=view
11. Zbigniew B., Détente in the 70s // The New Republic (January 3, 1970), p. 18–25.
12. Бжезинский З. Между двумя веками: роль Америки в эру технотроники: пер. с англ. / З. Бжезинский. – М.: Прогресс, 1972. – 307 с.
13. Грищенко Т. А. З. Бжезинский і Дж. Картер у 1973 – 1977 роках: джерела нової зовнішньополітичної стратегії США / Т. А. Грищенко // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – 2005. - № 1. – С. 81–87.

14. Brzezinski Z. Power and Principle. Memoirs of the National Security Adviser. 1977–1981. – N.-Y.: Farrar, Straus, Giroux, 1983. - 586 p.

Иваненко В. А. Истоки геостратегических взглядов и начало политической карьеры З. Бжезинского

Статья посвящена исследованию истоков геополитических взглядов З. Бжезинского и начальному этапу его политической карьеры. В работе раскрываются факты, которые повлияли на формирование концепций геостратега, освещается характеристика аналитических трудов З. Бжезинского. С помощью анализа ряда источников установлены значимые вехи его жизни и творчества, связанные с политической деятельностью. Автором проанализированы работы З. Бжезинского, его речи, мемуары, материалы интервью.

Ключевые слова: З. Бжезинский, внешнеполитический курс, геополитика, стратегия, концепция, США, биография.

Ivanenko V. A. Origin of Z. Brzezinski's geostrategical views and the beginning of his political career

This article is dedicated to research origin of Z. Brzezinski's geopolitical views and to the beginning of his political career. The study reveals the facts that influenced the strategist and characterises Brzezinski's analytical works. After the analysis of the range of sources important milestones of his political life and creation were highlighted. The author has analysed Brzezinski's works, speeches, memoirs and interviews.

Key words: Z. Brzezinski, foreign policy, geopolitics, strategy, concept, USA, biography

УДК 94:327(73+470+571)"1985/1991"

В. В. Покляцька

США ТА СРСР ОЧИМА ОДИН ОДНОГО: НОВІ АКЦЕНТИ В ОФІЦІЙНІЙ РИТОРИЦІ НАДДЕРЖАВ В УМОВАХ НАЛАГОДЖЕННЯ АМЕРИКАНСЬКО-РАДЯНСЬКОГО ДІАЛОГУ (1985–1991 рр.)

У статті здійснено спробу виявити зміни в офіційній риторичі США та СРСР щодо протилежної наддержави в контексті налагодження американсько-радянського діалогу протягом 1985-1991 рр. Розглянуто роль офіційної риторичі у роки Холодної війни. Виділено етапи трансформації образу іншої наддержави у публічних виступах лідерів США та СРСР. Встановлено, що фактичні зміни у зображенні іншої сторони розпочалися у 1988 р. Визначено, що образ протилежної наддержави еволюціонував від основного зовнішнього "ворога" до "партнера".

Ключові слова: США, СРСР, офіційна риторика, американсько-радянський діалог, Холодна війна, партнер, співробітництво.

Офіційна риторика є важливим джерелом вивчення тих чи інших історичних періодів. Вона репрезентує позицію діючої влади по відношенню до різних аспектів життя суспільства, у тому числі до питань зовнішньої політики та міжнародної ситуації. Велике значення вона має і при вивченні американсько-радянських відносин часів Холодної війни.

Дослідження проблем Холодної війни є актуальним і дотепер, бо теперішнє загострення міжнародної ситуації певною мірою схоже з тогочасною глобальною конфронтацією. Це дає змогу деяким дослідникам кваліфікувати сучасне протистояння як чергову "холодну війну".

При дослідженні Холодної війни вивчення офіційної риторичі відіграє особливе значення. Це пов'язано з тим, що важливою складовою американсько-радянської конфронтації було ідеологічне протистояння, спрямоване на висвітлення позитивних рис своєї держави та союзників та викривання негативних рис суперника, який змальовувався як головний зовнішній "ворог". Офіційна риторика використовувалась представниками як американської, так і радянської влади як засіб впливу на суспільну свідомість, і важливе місце у цьому відводилося своєрідній демонізації протилежної наддержави. Будь-які зміни в американсько-радянських відносинах тією чи іншою мірою обов'язково відображувалися в офіційній риторичі обох держав. Тож, досліджуючи публічні виступи офіційних осіб США та СРСР можна виявити певну еволюцію цих "образів ворога" упродовж всієї Холодної війни.

Метою дослідження в рамках даної статті є виявлення змін в офіційній риторичі СРСР та США щодо протилежної наддержави в умовах налагодження американсько-радянського діалогу у 1985-1991 рр.

Вибір означеного хронологічного періоду обумовлений змінами, які розпочалися у зовнішній політиці наддержав саме з 1985 р. і тривали до часу розпаду СРСР у 1991 р. Так, дослідники відмічають 1985 р. як вирішальний у повороті від конфронтації між СРСР та США до покращення міжнародної ситуації. В цей рік головою радянської держави – Генеральним секретарем ЦК КПРС – був обраний М.С. Горбачов. Він ініціював односторонні кроки в бік скорочення озброєнь. До того ж, саме він став автором нової філософсько-політичної концепції СРСР, яка отримала назву "нового політичного мислення" і була опублікована у 1988 р. [1]. Головними ідеями концепції було визнання світу єдиним та взаємозалежним; пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими; відмова від використання сили як засобу вирішення